

HÜNKÂR'IN ASLANLARI

(Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin Aslanları)

- Aslanlar, Kaplanlar ve Luristan Aslan Mezartaşları -

LIONS OF THE HUNKAR

(Stone Lions of Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli)

- Lions, Tigers and Lion Tomb Stones of Luristan -

Die Löwen des Hünkârs

(Die Löwen des Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli)

- Löwen, Tiger und Grabsteine von Löwen in Luristan -

Ahmet KÜÇÜKKALFA*

“Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, bir sahraya erişti. Kimseler yoktu.

O sahrayı aslanlar tutmuştu. İki aslan, Hünkâr'a doğru hücum edip seyirtti. Yakınına geldikleri vakit Hünkâr, ikisini de başlarından kuyruklarına kadar sıvazladı, ikisi de taş oldu. Diğerleri yüzlerini yere sürüp yalanmaya başladılar.”

-Vilâyet-Nâme-

Ülkemiz araştırmacıları, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin Horasan-Nişabur'dan Anadolu'ya seyahati sırasında uğradığı Aslanlı Sahra'dan, orada taşa çevirdiği aslanlardan genellikle uzak durmuşlardır. Bu araştırma yazımız, bölgeye yapılan iki keşif gezisini de kapsamaktadır. Luristan bölgesindeki aslan mezar taşlarının oluşumu ve tarihi incelenmiştir. Oryantalistlerin sürekli ilgi alanında bulunan bölge, kültürel tarihimizin bir parçasıdır.

Anahtar Sözcükler: Taş Aslan, Kaplan, Ehl-i Hak, Bahtiyari, Luristan, Lek.

* Araştırmacı Yazar, İstanbul/Türkiye, akucukkalfa@gmail.com.

ABSTRACT

Turkish researches usually stand clear from the subjects like lions area where Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli run across during its journey from Horasan-Nişabur city of Iran to Anatolia, legend about lions that he gorgonized. This research writing of ours includes two exploration journeys to the area. Formation and history of the lion tomb Stones, located in Luristan region, are examined. The area which is a field of interest of orientalisists is a part of our cultural history.

Keywords: Lion Tombstone, Tiger, Ahl-e Haqq, Bakhtiari, Luristan, Lek.

ZUSAMMENFASSUNG

In der türkischen Forschung wurde bisher die Legende, dass Hünkâr Hacı Bektâş-ı Veli, während seiner Reisen von der heutigen iranischen Stadt Nişabur bis Anatolien, Löwen versteinerte, nicht untersucht. Der folgende Beitrag basiert u.a. auf zwei Erkundungsreisen in das Gebiet. Es wurden die Entstehung und die Historie der Löwengrabsteine untersucht. Die Region, die besonders für Orientalisten interessant ist, ist ein Teil unserer Kulturgeschichte.

Schlüsselwörter: Grabstein Löwe, Tiger, Ehli-Hak, Bahtiyari, Luristan, Lek.

Hemedan Aslanı

Figür 1: Hemedan aslanı Foto: Engin Küçükkalfa 2015

Hemedan şehri üzerinden geçen Doğu-Batı / Hac ve Göç Yolu'nu kullanan İslâm bilginleri, Hemedan'daki aslan heykelinden ve aslanlara yakıştırılan söylencelerden bahsetmişlerdir. Esra Doğan, bu söylenceleri, Vilâyetname'de geçen Hacı Bektaş'ın "taşa çevirdiği aslanlar" öyküsü ile bağdaştırmıştır (Doğan, 2010: 57-82). Hemedan'da tek bir aslan heykeli varken, Vilâyetname'de taşa çevrilen iki aslan söz konusudur. Mesudi de tılsımlı gücü ile Hemedan şehrini koruduğuna inanılan, sadece bir tane aslan heykelinden bahsetmektedir. İbn al-Fakih'te bir tek aslan heykelinden, ona yazılan bir şiirden ve Halife Müktefî'nin (902-908) onu bir fil arabası ile Bağdat'a getirme fikrinden bahseder (Bala, 1987: 421). Eğer bir taş aslan daha olsaydı. Kuşkusuz diğeri gibi zamana direnecek, büyükçe bir parçası bir yerlerde bulunacaktı.

Figür 2: Uçan (perende) derviş,
The Metropolitan Museum of
Art, 1978: 49

Mesudi'nin bölgeyi gezdiği tarihlerde şehri kuşatmış olan Deylem-Ziyari hükümdarı Merdaviç'in askerleri, söylencelerden etkilenmiş olmalı ki (931 yılı), öncelikle şehri koruduğuna inanılan tılsımlı aslanı yıkarak, kırmışlardı (Mesudi, 2014: 253). 19. yüzyılın son çeyreğinde bölgede bulunan Jackson, taş aslanın durumunu görsel olarak belgeler (Jackson, 1906: 159-162). Ayakları, kuyruğu, yeleleri kırılan, tüm çıkıntıları düzlenen heykel, aslandan çok fok balığına veya deniz aygırına (mors) benzemektedir. Taş aslan bu hali ile 1949 yılında bir taş kaide üzerine yerleştirilmiştir (Yazıcı, 1998: 183). Yere yakın alçak taş kaide üzerindeki bu aslan heykelinin bir fotoğrafı Amiryagenah'ın albüm kitabında yer alır (Amiryagenah, 2011: 22). Yakın tarihte yüksek bir taş kaide üzerine alınarak, etrafı park olarak düzenlenmiştir (2015) (bk. Figür 2).

Vilâyetname'den izlendiği gibi Hacı Bektaş, uçan (perende) dervişlerdendir. (bk. Figür 1) Horasan-Nişabur'dan Anadolu'ya gitmekte olan Hacı Bektaş, eğer Hemedan toprağına konmuş veya ayağını basmış olsaydı, o tarihten 250 yıl önceki savaş alanında hırpalanan, elsiz-ayaksız-yelesiz tek bir aslandan bahsetmesi gerekirdi. Bilindiği gibi Vilâyetname bize birçok aslandan ve taşa çevrilmiş iki aslandan bahsetmektedir.

Deylem-Ziyariler'den sonra bölgede egemen olan Deylem-Büveyhi hükümdarlarının tarihine sızan aslanlara da değinmek gerekir (Doğan, 2010: 57-82). Tarihçi Miskeveyh, Büveyhi hükümdarı Adudü'd-Devle'nin (978-983), Bağdat'taki iktidar günlerinin tanığıdır. Büveyhiler'i, İran-Sasaniler'in soyundan geldiklerini gösteren uydurma şecereyi hazırlatan Adudü'd-Devle, ünlü bilgin Ebu İshak es-Sabi'yi de hapse attırmış ve ona, orada Büveyhiler'in görkemli tarihini yazma görevini vermişti. Ebu İshak es-Sabi, kendisini hapishanede ziyaret edip hatırını soran bir arkadaşına "aşlı astarı olmayan, batıl şeylerle, yalanlarla süslüyorum" diye cevap vermişti (Güner, 2005: 57-75).

Sufiler ve Aslanlar

İslâmi mistik geleneğin ilk aslan öykülerinden biri olan Horasanlı Şeyh Ebu'l-Hayr'ı konu alan Esrar-ı Tevhid adlı eserde (1180), ünlü sufi Bayezid-i Bistami (804-874) bir aslan süvarisidir ve bir yılını kırbaç olarak kullanmaktadır (Bruinessen, 1991: 55-69). Kuşeyri'nin (986-1072) ve Hulvi'nin (1574-1654) eserlerinde de görüldüğü gibi aslanlar, erken dönem sufi öykülerinde sıkça başvurulan bir simgedir (Kuşeyri, 1978, Hulvi 1980).

Hacı Bektaş'ın çağdaşı ve bölgenin yerlisi Kazvini'nin (1202-1283) bahsettiği, bir veli kişinin başından geçen aslanlar söylencesi, Hacı Bektaş'ın öyküsünü anımsatır (Doğan, 2010: 57-82). Benzer bir öykü de ünlü sufi şeyh Ebu'l Vefâ'nın (1026-1107) menâkıbnamesinde geçer: Abdü'l-ahad adlı bir kişi bir dilekte bulunmuştu. Dileği yerine geldiğinde, Şeyh Ebu'l Vefâ'ya yüklüce bir başış yapmıştı. Boynunda bir tavkı (Haydari kolye-tasma! A.K.) vardı. Şeyh Ebu'l Vefâ, belâları uzaklaştırıcı yünden bir ipliği Abdü'l-ahad'ın boynundaki kolyeye bağlamıştı. Abdü'l-ahad, dönüş yolunda iken karşısına bir aslan çıkmıştı. O, yün ipliği hatırlamış ve aslana karşı tutmuştu. Aslan ipliği görmüş, yatıp yüzünü sürmüş. Ve miskinlikle uzaklaşmıştı (Özkul, 2008: 106). Hacı Bektaş'ın Nişabur'lu hemşehrisi ünlü sufi Attar'ın (1119-1230) Tezkiretü'l Evliya adlı eserinde de benzer bir aslanlı öykü vardır: *“Bir derviş, bir dere içinde giderdi. Aniden bir aslan ona hamle eyledi. Yakın geldi ki yurta. O derviş şeyh İbrahim Rakka'nın mübarek hırkasından bir parçayı kendi elbisesine dikmiş idi. Aslan o hırka parçasını görünce durdu. O hırka parçasını yaladı, yüzünü sürdü ve kuyruğunu buladı.”* (Attar, 2013: 73). Bu ortak-benzer söylencelerde yeni unsur: Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'nin başkasından elde ettiği tılsım yerine, bizzat kendi ellerini kullanmasıdır ve elleri ile sıvazladığı-okşadığı iki aslanın taşa çevrilmiş olmasıdır.

Sufi geleneğin bir sonraki adımında, aslan veya kaplana binen sufler, kaya veya duvarlara binen rakipleri ile karşılaşırlar. Hacı Bektaş ve Luristanlı Ehl-i Hak inancı kurucusu Sultan İshak (Shak, Sohak), yürüyen-uçan duvar süvarileri olarak, rakiplerine üstünlüklerini kabul ettiren ünlü suflerdendi. Tekrarlanan bu ortak temalardan “Yürüyen Duvar-Kaya” motifi, Hacı Bektaş-Sultan İshak-Şah Mina Sahib'te (Anadolu-İran-Hindistan) tekrar tekrar karşımıza çıkar (Bruinessen, 1991: 55-69). Bu tür mitsel ortak temalar, her çağda yeni biçimlere bürünerek, yeni tatlar alarak varlığını sürdürür.

Vilâyetnameler

Hacı Bektaş'ın Anadolu'ya geçişi sırasında önüne çıkan aslanlar Hemedan'da yoksa nerede olabilirdi? Hamiye Duran, 1624 (H.1034) tarihli Hacı Bektaş külliyesindeki en erken tarihli nüshada, Hacı Bektaş'ın aslanlarla karşılaştığı yeri Kuristan, Kursitan veya Guristan, Gursitan olarak okumuştur (Duran, 1995). İran Türkoloji profesörü Hüseyin Düzgün (Hüseyin Muhammedzade Sadıgh-Siddık), Kursitan, Gürsitan sözcüğünün Farsça'da bir karşılığı olmadığını ve Arapça yazımda “G” harfi olmadığından, o dönemde Guristan'ın (mezarlık) Kuristan olarak yazıldığını açıklamıştır (Ekim 2014). Vilâyetname'nin 1647 tarihli Konya Koyunoğlu nüshasında

ise ‐Luristan‐ Őeklinindedir. Nuruosmaniye 1647 tarihli (H.1057) ve 1625 yılına ait (H.1035) Ali Emiri kütüphanesi nüshalarında ‐Kurdistan‐ olarak yazılmıştır (Duran, 1995). Bu son iki eserde geçen Kurdistan yazımını, İnan Türk devleti ile Osmanlı devleti arasında geçen Çaldıran savaşı (1514 yılı) ardından oluşan 16.-17. yüzyıl siyaset dilinin bir yansıması olabilir. Şerefname'yi 1597'de tamamlayan Şeref Han ve 1640-1656 tarihlerinde bölgeye uzun seyahatler yapan Evliya elebi, bu dönemin siyaset dilini bize yansıtır (Şerefhan, 1971; Evliya Çelebi, 1999-2006: 1.-4. Kitap). Kuşkusuz Kuristan'dan ve Luristan'dan haberli olmayan yazıcının, kendince düzeltme gayreti de olabilir. Mayıs 2014'te eseri üzerine danıştığım Hamiye Duran'da yazıcı hatalarına dikkati çekmektedir. ‐17. yüzyıla ait olan bu nüshadan faydalanan yazıcılar (müstensibler) bu kelimeyi tanıyamamış olabilirler. Bu durumda tanıdık bildik bir kelime olan Kurdistan'ı metne yerleştirmiş olabilirler. Benzer durumlar çeşitli sebeplerle sözlü gelenek ve yazılı gelenek içeren eserlerde de ortaya çıkmıştır.‐ (Duran'ın aktardığı bilgi, 29-31 Mayıs 2014). Ehrman da, İncil'in başlangıç dönemlerindeki sayısız değişik yazımından söz eder (Ehrman, 2007).

Hacı Bektaş külliyesinde bulunan en erken tarihli Vilâyetname, 1958 yılında Abdülbaki Gölpinarlı tarafından yeni harflerle (latin) yazıya geerilmiştir. 1958 yılı Şartları içinde yapılan eviri, genellikle el yazısı notları ve düzenlenmiş fişler (notlar) Şeklinde idi; matbaada kurşun hurufatla (harflerle) dizgisinin yapılırken oluşacak hataların ve diğer maddi zorlukların üstesinden gelmek gerekiyordu. Gölpinarlı, bir diğer eserinin önsözünde işlemeyen basım sürecinden dolayı bıkkınlığını ve çaresizliğini dile getirir (Gölpinarlı, 1941: önsöz). Vilâyetname, yayıncının elinde olduğu değişikliğe uğramıştı (Biçer, 2006: 141). Yayınlanan eserde yayıncıların hatalı olduğunu düşündükleri Kuristan (mezarlık) okumasını, Kur(d)istan-Kür(d)istan olarak düzeltmeleriyle, Gölpinarlı'ya mal edilen Kürdistan okuması tabuya dönüşmüş görünüyor.

Keşif Yolculuğu

Aslanlar nerede? sorusu halâ ortada idi. Keşif heyecanı benliğimi sarmıştı. Nereden başlamalıydım? Baharnaz'ın albüm kitabında büyükçe bir aslan heykeline ait bir fotoğraf vardır. Aslan heykeli yıkık bir mezarlıkta tüm görkemi ile ayaktağır. Baharnaz, önemli bir savaşçı-soyluya ait olduğunu düşünmektedir (Baharnaz, 2006: 108). İnan yurttaşı dostlarım Alırıza Mukaddem ve Emir Recebi'nin İnan internet siteleri üzerinden yaptıkları araştırmaların sonucunda birçok aslan heykeline ulaşmıştım. Luristan-Loristan bölgesi öne çıkıyordu. Taş aslanların yanında görülen Bahtiyari

kişiler siyah-beyaz şeritli, uzun yelek-ceketeri ile taş aslanlarla birlikte etkileyici bir görünüm oluşturunyorlardı. Önce Hemedan'daki taş aslana (seng-i şir) ulaşmalıydım. Hemedan'a en yakın Luristan yerleşimi olan Ali Guderz, harita üzerinde yakın ve kolayca ulaşılacak bir yer gibi görünüyordu.

Ocak 2015'te Tahran'dan Hemedan'a hareket etmeden önce ünlü İnkilâp (Engelâb) caddesindeki kitapçılardan kitap aramaya koyulduk. İnternette çokça paylaşılan fotoğrafların bulunduğu Nasrullah Kasrainsi'ye ait Luristan-Loristan albüm-kitabının basımı üzerinden 20 yıl geçtiğini, yeni baskısının olmadığını öğrendik. Uzun aramalarımızın sonunda "Mezar Taşları" konulu oldukça kapsamlı bir albüm kitap bulabildik (Tanavoli, 2009) Hemedan'a eşimle birlikte hareket ederken, rehberimizin bizimle birlikte gelemeyeceğini öğrendik. Yoldan dönmek olmazdı.

Ünlü sufi Baba Tahir Hemedani'nin anıt-mezarı karşısındaki Baba Tahir Oteli'nde kalmayı tercih ettik. Bizimle tanışmaya can atan meraklı kişiler Hemedan aslanının tarihinden haberi görünüyorlardı. Doğal olarak ilk işimiz Hemedan Aslanı ile tanışmak oldu. Merdaviç'in askerlerinin ve zamanın ağır tahribatına rağmen oradaydı. Erkenden bastırılan akşam karanlığı ile birlikte Elvend dağından esen kar soğuğu, daha fazla inceleme imkânı vermiyordu...

İkinci gün İran'daki dostlarımızın yol ve iklim koşulları uyarılarını dikkate alarak Hemedan'dan ileriye gitmemeye karar verdik. Tarihi Med başkenti olan Ekbatana şehri kalıntıları arazisinde kurulu Hemedan müzesi, Persler dönemine ait Genç-name (Ganj-name) kaya kitabeleri, İbni Sina Anıt-mezarı ve nihayet yeniden taş aslanın yanındayız. Yalnız değiliz. Uzun pala bıyıklı Alevi Ehl-i Haklar'ın (Hünkâri'lerin) bazıları taş oyunu oynuyorlar, bazıları koyu sohbe dalmışlardı. İlgilerini çekiyoruz. Birisi Avşar olduğunu söylüyor. Unutulmaya yüz tutmuş Türkçeleri ile bizle sohbet telâşındalar. Bol bol hatıra resmi çektiriyoruz.

Hemedan Luristan yolunun başlangıcında "Esed Abad" Oğuz Avşarların tarihi yerleşimlerinden biri. "Esed Abad" sözcüğü, Vilâyetname'de bahsi geçen "Aslanlı Sahra'nın" tam karşılığı gibi duruyor. Avşar kökenli dostum Emir Recebi'ye danışıyorum. Orada keşfedebileceğim ortaya çıkmış bir aslan heykeli olmadığı bilgisini iletiyor.

Baba Tahir, İbni Sina, Ehl-i Haklar (Hünkâri'ler)... Mistik bir hava soluduğumuz kısa bir seyahatle yetinmek zorundayız.

2016 Ocak ayında yine eşimle birlikte Tebriz'deyiz. Buradan Tahran'a geçmeden önce Hemedan üzerinden Luristan-Ali Guderz'deki taş aslanları keşfetme planımız var. Tebriz otobüs terminalinden son otobüse binmeyi ve sabahleyin Hemedan'da olmayı, planlıyoruz. Terminalden kalkan son Hemedan otobüsü 18.30'da imiş. Mecburen biniyoruz. Gece yarısı saat 02.00'de Hemedan'dayız. Yine Baba Tahir otelindeyiz. Otel çalışanlarıyla bir yıl önceden tanışıklığımız var. Yeniden geliş amacımızı tahmin edebiliyorlar. Sıcak bir karşılama... Oteldeki görevlilerden güvenilir bir araç ve sahibi için istekte bulunuyoruz. Kısa zamanda temin ediyorlar. Bir sorun var. Sürücü sadece Farsça konuşuyor. Bir tane Türkçe bilen arkadaşı varmış. Ona telefon ediyor. Onu alarak yola devam edeceğiz. İlk durağımız Ali Guderz yaklaşık 300 kilometre uzaklıkta.

Sabah ışıklarıyla Ali Guderz'deyiz. Kahvaltı sırasında taş aslanlarla ilgili bilgi almaya çalışıyoruz. Unuttuğumuz bir şey var. Taş aslana Farsça "Seng-i Şir" denilirken, Lurca "Bard-e Şir" deniliyor. Bu sebepten derdimizi anlatamıyoruz. Nihayet internette temin ettiğimiz resimler imdadımıza yetişiyor.

Bir tarif alıyoruz. Şehre çok yakın Ali Ekber köyü, ilk durağımız. Köy mezarlığında çok yakın zamanda yapılmış bir aslan heykeli var. Yeleli doğal aslan formuna yakın. (bk. Figür: 4) Mezar taşı atölyelerinde satılan standart aslanlardan olabilir. Mezar sahibi, aslanını korumak için demir bir kafes yaptırmış. Yolumuza devam etmemiz gerekiyor.

Resmi bir araçtaki görevliler ne aradığımızı soruyorlar. Derdimizi anlatıyoruz. Bize yakınlarda bir yerde, fakat geldiğimiz istikamete göre ters istikamette olan Gaygan-Kaykan köyünü tarif ediyorlar. Kaykan köyüne varıyoruz. Aslan yok. Cami'deki görevli, Şehir Emiri'nin (Şehre Mir: Kaymakam veya Belediye Başkanı olmalı) taş aslanı koruma amaçlı olarak makam binasının bahçesine aldırıldığını, söyledi. Şehre geri dönüyoruz. Şehir Emiri'nin binası buluyoruz. Şehir Emiri binada yokmuş. Bahçedeki aslanı görme iznimiz yok. Tavsiye üzerine şehir müzesine yöneliyoruz. Müze kapalı. Şehir içindeki zorunlu aramalarımız sırasında önünde polis araçlarının bulunduğu duvarla çevrili büyükçe avlulu bir yapı görmüştüm. Şansımızı orada deneyeceğiz. Rehberlerimiz internette temin ettiğimiz taş aslan resimlerini yanlarına alarak içeriye girdiler. İçerden aldıkları bilgiye göre sabahleyin yerel halktan aldığımız bilgi sonucu olarak yöneldiğimiz ilk yolumuza devam etmemiz gerekiyormuş. Çok zaman kaybetmişiz. Güney yönünde yaklaşık 100 kilometrelik bir yolumuz varmış. Yol, kardan dolayı kapalı imiş. Bu son bilgiyi rehberlerimiz uydurmuş olmalı. Artık

geri dönmek istiyorlar. Onlara bir daha buralara gelmek için oldukça yaşlı olduğumu, yol kapalı ise, kapalı olan yere kadar gidip döneceğimize dair söz veriyorum.

Karlı zirvelere tırmanıyoruz, çığ tehlikesine karşı kritik yerler, çelik putrel profillerle tünele dönüştürülmüş. Zirvelerden derin vadilere iniyoruz. Vadilerde kar yok, sıcak bir sonbahar günü gibi. Tek tük yerleşimlere yol, elektrik, doğalgaz getirilmiş olması övgüye değer. Coğrafi olarak İsfahan'a çok yakınlaştık. Nihayet Baznavid'e ulaşıyoruz. Taş aslanlar oradalar. Mezarlıktalar... Sevincimiz dorukta...

Geliş yönümüze göre derenin ayırdığı vadinin sol tarafı Baznavid köyü, sağ tarafı ise mezarlık yani Guristan - Kuristan... (bk. Figür: 3) Vilâyetname'de bahsedilen Luristan'daki Kuristanlar... Civarda birçok benzer mezarlıklar var. (Tanavoli, 2009) Bölgedeki ana akarsu "Bahtiyari" nehri adını taşıyor.

Baznavid, İran idari haritasına göre İsfahan vilayetinin Orta Zağroslar'a uzanan en batı ucundaki yerleşimlerden biri. Hemen güneyinde Çahar Mahal-Bahtiyari Vilayeti ve daha güneyde yani Zağrosların en güney ucunda olan Boyer veya Buye Ahmed ve Kuh Guliyeh Bahtiyari vilayetleri.

Kaşkay-Türk topluluklarıyla uzun ortak geçmişleri sebebi ile Lur-Bahtiyari yerleşimleri, daha güney ve güneydoğuya taşarken, Kaşkaylar'da Bahtiyari bölgelerine yerleşmişler...

Derenin diğer yakasındaki Baznavid, kerpiç evleri olan bir köy yerleşimi. Baznavidliler'in ilgisi üzerimizde. Açık tenli çocuklar mezarlığa gelip, bizi izliyorlar. Koyu esmer Lur tipinden çok uzaklar. Çevrede bilinen birçok tarihi Türk yerleşimi var. Avşar veya Kaşkay akrabalığı olabilir.

Köyün yoksulluğu ve mezarlıktaki taş aslanlardaki sanatkârlık. Bu olağandışı farklılığın bir açıklaması olmalı? Mezarlıktaki taş aslanların bedenleri üzerinde olan tüfek ve tüfekli süvari motifleri, en erken 17. yüzyıla ait olabileceklerini düşündürüyor. Aslanların sırtlarında Arapça kitabeler var. Arapça öncesi kitabelere rastlamadık. Aslan yüzleri, aslandan daha çok sevimli bir insan yüzü etkisi yaratıyor. Mezarda yatan kişinin aslan ruhuna bir gönderme olabilir mi? Dişler öne çıkmış. Mezara yaklaşan tehditlere karşı bir önlem olmalı. Ağız üzerindeki bıyıklar, Alevi Ehl-i Haklar'ın pos bıyıklarını anımsatıyor. Mezarlıkta ayrıca yere düz olarak yerleştirilmiş mezar taşları var. Mezarların, büyüklü, küçüklü motifli-resimli başlık taşları bulunuyor. Erkek mezar taşlarının başlıklarında tespîh, ibrik, tas, tüfek, tüfekli adam ve ağaç motifleri var. Tüfek motifleri, öncelikle göze çarpıyor.

Figür 3: Baznavid Mezarlığı 2016 Foto: Engin Küçükkalfa

Kadın mezar taşlarında ise tarak motifleri dikkatimizi çekiyor. (bk. Figür: 5, 6, 7) Aslanlar dereye dik konumda, yüzleri tepeye dönük olarak konumlanmış. Derenin diğer yakasındaki Baznavidliler aslanların arkasını görüyorlar yani aslanlarla aynı yöne bakıyorlar. Bu mezarlıktaki aslanların sırt yüksekliği yaklaşık 50-60 santimetre. Kuşkusuz aslanın görkemi ve büyüklüğü, mezar sahibinin maddi gücü, yeterli

büyüklükte taşın bulunması ve bu çetin coğrafya şartlarında taşınma güçlüklerinin aşılmasına bağlı. Tanavoli'nin albüm kitabında, 100 santimetre sırt yüksekliğini aşan taş aslanlar var. Bazı taş aslanlar canavar dişlere sahip ve köpek formuna dönüşmüş görünüyor. Başkent İsfahan'da cilalı mermerden aslan mezar taşları, mezar sahibinin yüksek konumuna işaret olmalıdır. Bahtiyari bölgelerinde yoğunlaşan aslan mezar taşları güneyde Şiraz'dan kuzeyde Tebriz'e kadar yayılım gösteriyorlar (Tanavoli, 2009).

Figür 4: Ali Ekber köyü mezarlığında yakın tarihlere yapılmış olan ve demir kafesle korunan aslan heykeli 2016 Foto: A.K. 2016

Baznavid mezarlığında da, çok yakın zamanda yapılmış ve demir kafesle korunmuş bir aslan heykeli daha var. Gün içinde farklı aslan formlarıyla karşılaşmamız, mukayese için fırsat yaratıyor (bkz. Figür: 3, 4, 5, 6, 7). Anlam kaymalarından biri ile karşı karşıyayım (Roux, 2011: 34; Sav, 2003: 147-166). Derin vadilerle bölünmüş bu dağlık bölge Alevi Ehl-i Hak (Hünkârî) inancının yoğun olarak yaşandığı bir yer. Aslanla simgelenen yoğun Hz. Ali sevgisi ve miti, yeni mezar anıtlarının doğal aslana yakın formda yapılmasına yol açıyor olmalıdır. İnancın kutsal kitabı Serencam'ın 23 numaralı şiirinde, “inanca ait birkaç manevi aslan olduğunu, şüphe edenlerin kaplanların önüne atılacağı“ ihtar edilir. 51 numaralı şiirde ise inanç önderinin manevi atası Şah Hoşin, kendini “aslanı ormandan kovan kaplan” olarak betimler (Minorsky, 1911: 231).

Yüzyıllar boyunca geleneksel köylü toplumlarında okuma-yazma bilen yoktu veya çok azdı. Üç ana dilin (Türkçe, Farsça, Arapça) ve sayısız yerel lehçenin geçerli olduğu, standartlaşmış bir dilin ve eğitimin olmadığı, derin vadilerle ayrılmış coğrafyada, kutsal kitap Serencam'a ulaşılması çok zordu. Ulaşılsa dahi komşuların dillerinden ödünç alınmış sözcüklerin bolca kullanıldığı, farklı dillerdeki yazarların ve şairlerin oluşturduğu metinlerin ve şiirlerin toplandığı kutsal kitabın okunması ve anlaşılması ise daha da zordu. 19. yüzyılda yazıya geçirilmiş olan bir Serencam'a ulaşabilen Minorsky, kutsal kitaba ait Guranca şiirleri, bir Guran'a tercüme ettirememişti (Minorsky,

Figür 5: Baznavid Aslanı
(Gövdede tüfek motifi) Foto: A.K 2016

Figür 6: Baznavid Aslanı
(Gövdede tüfekli süvari) Foto: A.K 2016

Figür 7: Baznavid Aslanı Önden görünüş
(SırKa Arap harfli kitabe) Foto: A.K 2016

1911: önsöz, ekler). İnanç, esas olarak şiir formunda korunmuştur. İnancın 24 ulu kişisine (kelâmgü, guyende, söyleyici) ait Türkçe şiirlerden, özellikle birinci sıradaki Bayrak Kuşcuoğlu'na ait şiirler (nefesler), cem ayinlerinde yüzyıllardır dile gelmektedir.

Figür 8: İran Erdebil Kelhoran'da Safeviler'in atası Şeyh Cibril-Cebraîl'in (öl: 1358-59) türbesi ve giriş kemerinin her iki yanındaki pars tasvirleri (Küçükkalfa 2011: 154)

Hayatında aslan veya kaplan görmemiş yerel halkın, tarihi mezarları aslan olarak algıladığını düşünüyorum (Dişi aslanı, tarihi ve sosyolojik şartları dikkate alarak göz ardı ediyorum).

Baznavid mezarlığındaki tarihi mezar taşları da aslında kaplan formuna yakın, daha doğru bir ifade ile “pars” formunda. Türk dünyasında parsı işaret eden diğer sözcükler Bars-Pars, Tunga-Tonga, Babür, Peleng, Arsi... Ünlü tarihi kişilikler; Mısır-Türkiye (Memluk) devletinin ünlü hükümdarı Baybars (1223-1277), sarayında aslan besleyen Melik Nasır Muhammed (1293-1310-1341) (İbni Tagrıberdi, 2013: 169), destansı Alper Tunga (Âfrasyab), Hind-Türk devletinin kurucu hükümdarı Babür Şah (1483-1530) ve ehlileştirilmiş aslanı ile birlikte hatırlanan Cezayirli Gazi Hasan Paşa (1713-1790)...

Figür 9: Ehlileştirilmiş Parslarla Av, (Kossak, Steven 1997: 86)
Cihanname (Jahanname) Shah Jahan Hunting Deer with Trained Cheetahs,
Rajasthan: Mevar, ca.1710, The Metropolitan Museum of Art, New York

Hint-Türk devleti hükümdarları Ekber Şah (1556-1605) ve Şah Cihan'a (1627-1658) ait minyatürler, ehlileştirilmiş ve eğitilmiş parslarla av partileri düzenlendiğine şahitlik ederler. (Kossak, 1997: 96; Oliver, 2011: 47-49) (bk. Figür: 9, 10) Hind-Türk minyatürlerinde yer alan aslan ve kaplan motiflerinin yoğunluğu (Welch, 1985), İran coğrafyasının doğusunda aslan ve kaplanların yaşam alanlarına ve onların etrafında oluşan tasavvurlara işaret olmalıdır. İran sahasındaki Türk minyatürlerinde de aslan yerine genellikle av parsları ve kaplanlar yer alır (Küçükalfa, 2011: 13 ve 19) (bk. Figür: 13). Nuruosmaniye kütüphanesinde 3686 numara ile kayıtlı "Parsname" adlı eser (1665 yılı), av için kullanılan parslardan bahseder (Bilge, 1945: 169-182). İran-Safevi devletine adını veren Şeyh Safi'nin babası Şeyh Cibril-Cebraîl'in (ö.1358-59) Erdebil Kelhoran'daki türbesinin kapısının iki yanına zincirlenmiş iki pars tasviri, türbeyi koruyan güce bir işaret olarak oradadırlar (Küçükalfa, 2011: 154) (bk. Figür: 8) ve kuşkusuz İslâm öncesi dönemin birer hatırasıdır.

Semer kand-Registan meydanındaki ünlü 3 medreseden biri olan Şir-Dar medresesi de (1619-1635) adını, ana giriş kapısının kemerinin iki yanındaki aslan motiflerine borçludur (şir: aslan). Gerçekte orada da motifler aslan değil, kaplan motifleridir (Semerkand 1993, A.K.) (bk. Figür: 11) Tataristan devlet armasında ve Kazakistan'ın

önceki başkenti Almatı'nın armasında Pars-Bars (Tunga-Tonga, Babür), tasviri bulunur. En doğudan en batıya Türk dünyasında pars motifi yaygındır.

Tebriz ve Tunceli ekseninde koç-koyun mezar taşları yaygın iken, daha kuzeyde Kıpçak bölgesinde taş baba-balballar yaygındır. Tebriz-Azerbaycan müzesi bahçesindeki “dua eden ana” mezar taşı heykeli eşsizdir. Dostum Muhammed Haşimi'nin haberdar etmesi üzerine ziyaret ettiğim bir Tebriz mezarlığındaki fallus mezar taşları da çok ilginçti (2014, A.K.).

Kuşkusuz kişinin konumunu ve özelliklerini yansıtan heykel formundaki Osmanlı mezar taşları, kadim Türk mezar taşı geleneğinin süreklilik gösterdiğine dair somut göstergelerdir.

Kaplan Sirtında veya Kaplanlaşarak Öte Dünyalara Yolculuk

Radloff'un kaydettiği bir Türk destanında devlerle savaşmaya giden kahramanın yolu üzerinde ayı, aslan ve yol-bars (Felix irbis) yani kaplan vardır. Hayvanlar, yolu koruyorlardı. İçlerinden kaplan, kahramana yanaşır, akıl verir. Öyküde kaplan kutlu bir hayvan gibi görülüyor. Harva, Kuzey-Doğu Sibiryâ'da büyük Sibiryâ kaplanlarını kendi ataları gibi gören proto-Türkler'in, onlara sunular (yiyecek...) hazırladığına işaret eder (Ögel, 1995: 534-536; Radloff, IV: 106-107; Harva, 1938).

Eliade'nin, Türkler'in doğum yeri olan Sibiryâ'daki (Sibiryâ ormanlarındaki) Yakut ve Gold topluluklarında işaret ettiği öte dünyaya geçişle ilgili inançlar, Hünkârî-Ehli Hak inancıyla çakışıyor görünmektedir. Eliade, Yakutlar'da “sırta ermişlerin” öte dünyaya (öte dünyanın simgesi ormana) bir kaplan sirtında geçtiklerini açıklar. İki kozmos bölgesini birbirine bağlayan çok dar bir köprüden geçiş, bir varlık tarzından başka bir varlık tarzına geçişi de simgeliyordu. Sırta ermişlikten, sırta ermemişliğe; bir Dünya'dan öte Dünya'ya... Kaplana dönüşen insanlar ya sırta-ermişler ya da “ölmüşler” (ki mitlerde çoğu kez ikisi aynı anlama geliyordu) (Eliade, 2003: 99 ve 236). Luristan mezarlarındaki kaplanlar, ölüyü Öte Dünya'ya taşıyor olabilirler mi?

Hünkârî-Ehli Hak inancında da, Kuran ve Tevrat'ta ifade edildiği şekliyle “Tanrının insana üflemiş olduğu ruh” ölümsüzdür. (Hicr: 28-29; Secde: 7-9; Tevrat, Yaratılış, 2:7) Hünkârî-Ehli Haklar'da ölümsüz olan ruhun bedenden bedene geçtiği kabul edilir. Ruhun bedenden bedene geçişi “don-be-don” olarak açıklanır.

Figür 10: Ehlileştirilmiş Parslarla Av, (Kossak, Steven 1997: 86)
Cihanname (Jahanname) Shah Jahan Hunting Deer with Trained Cheetahs,
Rajastan: Mevar, ca.1710, The Metropolitan Museum of Art, New York

Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'te babasının ölümü üzerine "Hayır" der: "Babam gerçekten de diridir: Bedeni yıpranmıştı; ölen, bedenidir." (Sultan Veled, 2001: 2670) Mevlâna Celaleddin Rumi'nin, Hünkâr mahlâsının bir türevi olan "Hüdavendigâr" mahlâsı da sufi-şaman inanç sürekliliğinin diğer bir yansıması olmalıdır.

Aslan-Kaplan Sembolizminin Tarihi Arka Planı

Uzak Asya'da bir Türk kabilesi tarafından kurulan (Eberhard, 1995; 32) ilk evrensel devlet olan Chou devleti (M.Ö. 1050-247) kurucusu Wu (aktarılan söylenceye göre. A.K.), ordusunu "Dehşet saçınız! Kaplan, ayı, kurt, ejder gibi olunuz!" sözleri ile cesaretlendiriyordu. Granet'de, bazı anlatımlara işaret etmektedir. M.Ö. 683'te, akın etmek isteyen bir alp, kaplan postu giyiyordu. M.Ö. 631'de bir bey akına çıkarken,

önde giden savaş arabasının atlarına kaplan postu giydirmişti. Hükümdarlara kaplan ve pars postu hediye verilir. Cezbe halinde alp-savaşçılar kaplan şekline girmektedir. (Esin, 2001: 125-126; Granet, 1959)

Figür 11: Semerkand, Şir-dar (aslanlı kapı)
kemerin iki yanında, üzerinde güneş doğan kaplanlar

Y. Ekim, Pazırık kurganlarında (M.Ö. 750-M.Ö. 300) bulunan aslan ve kaplan motifli süsleme eşyalarının bir listesini sunar (Ekim, 2006).

Yazılı ve resimli taş heykellerin varlığı Göktürkler (552-630) döneminde belirginleşir. (Roux, 1999: 301-305) Bilge Kağan Anıtlık alanında iki adet aslan heykeli yer almaktadır. (Durmuş, 2007: 42) Aslan veya kaplan postu giymiş kişilerin tasvirlerini 9.-14. yüzyıllar arasında Turfan' da bulunan Koçu (İdikut) Uygur devleti dönemine ait “tonga-kaplan veya aslan postu” giymiş tasvirlerden birinin portre mahiyetinde, ikincisinin alp görünümlü olduğu görülmektedir (Abdurrahman, 2004: 1-8) (bk. Figür 16).

Avda ok ile kaplan vuran alpler, bileğine kaplan kuyruğu takmaya hak kazanırlardı. Alp geleneği İslamiyet’le birlikte alp-gazi’ye, alp-erenlere (yani savaşçı dervişlere A.K.) dönüşmüşlerdi (Köprülü, 1950: 382-383). Köroğlu, bir şiirinde “sırtında kaplan postu” olan kahramanlardan bahseder (Öztelli, 1974: 121-136).

Figür 12-A Konya Anadolu Selçuklular Sarayı duvarında aslanlı sahne
(Başkan, 2014: 76-77)

Geleneksel süslü koşum takımları, panter (aslan-kaplan, A.K.) postundan yapılmış, şeref payesi olarak örtülen eyer örtüleri, işlemeli ipekler ve kalkanlarla süslenmiş yedek atlar, sahibinin asaletiyle ve rütbesiyle orantılı sayıda (sultan için otuz üç) süvari takip ederdi. Ozanlar, yeniçerilerin askeri kıyafetleri ve panter postları içinde, ellerinde yaylı sazları kahramanlık türküleri söyleyerek yürürlerdi. Tarih kitaplarında tasvir

edilen bu sahne, büyük nakkaş Osman tarafından Hüner-name adlı eserde resimlenmiştir (Esin, 2004: 265).

Figür 12-B : Anadolu Selçuklu Kubadabad Sarayı aslan-kaplan gövdeli sfenksler-grifonlar (Kubad Abad "Kristalin Çinileri", Tarih Kültür Cam Koleksiyonları, Paşabahçe Mağazaları) Alt sağ köşedeki güneş motifi aslanla özdeşdir

Figür 15: Hamse-i Nizami'de av sahnesi, İran National Müze, Tahrân,
Kızıl Sorguçlu Safevi Türkler'inin parslarla yaptıkları av. (Küçükalka 2011: 13)

İsveç elçisi Râlamb'ın 1657-58'de çizdirdiği kıyafet albümünün beş tanesinde, kahramanlar sırtlarında kaplan postlarıyla görülür. Bunlar; Bayraktar, Baltacıbaşı, Yeniçeri, Yeniçeri Ağası ve düşmanın kellesini taşıyan bir yeniçeridir (bk. Figür: 17, 18, 19, 20) Başlıklarında da kaplanla uyumlu iki renkli tüyler olduğu görülür. 3 figürün (Yeniçeri, Yeniçeri ağası, Baltacı) sırtlarındaki beyaz renkteki kaplan postları, Sibiryâ kaplanlarını anımsatır. Geçmişte Yakındoğu'da da yaşadığına dair haberler vardır. Ayrıca Samsuncu'nun yanında dolaştırdığı savaş ve avcı köpeği, aslan görünümündedir (Râlamb, 1657-58).

Figür 13-14: Anadolu Selçuklu Kubadabad Sarayı
(benekli) kaplan gövdeli sfenks-grifon Konya
Karatay müzesi (Arık, Arık 2007: 372)

Figür 13 - 14

Haydar Baba adlı bir Bektaşî babasının (ölümünün ertesinde düzenlenen) terekesinde bir adet kaplan postu tespit edilmiştir. Bedri Noyan Dede Baba, Hacı Bektaş dergâhında Balım Sultan türbesi kapısında, geçmişte biri kaplan diğeri geyik postu olmak üzere iki adet post bulunduğundan bahseder (Özlu, 2014: 127-141; Noyan, 1964: 55).

Gezginlerin Notları

Fas'lı ünlü seyyah İbn Battuta'nın (1304-1368) eserinde geçen "aslan heykelleri" konusuna da değinmemiz gerekir. Battuta, misafiri olduğu Hindistan Delhi Türk Sultanlığı tarihinden bahsederken 100 yıl öncesinde (1192 yılı sonrası) yani Hacı Bektaş'ın Nişabur'da yaşadığı dönemde, Delhi'deki sarayın kapısında, boyunlarından zincirlerle bağlanmış iki aslan heykelinden bahseder. Bu anlatım, bir yönden Hint-Türk tarihinde ehlileştirilmiş ve eğitilmiş parslarla düzenlenen av partilerinin erken dönemine dair bir işaret olabileceği gibi, diğeryönden adalet arayanlara umut olan, aslanlara bağlı zincirlerin ucundaki çanların şöhreti, Delhi Türk sarayına komşu Horasan bölgesinin şehirlerinde ve Nişabur'da da duyulmuş olması ve yeni tasavvurlara da (yeni imgelemlere de) yol açmış olması mümkündür (İbn Battuta, 2004: 622). Battuta'nın misafir olduğu Batı Anadolu Aydınoğlu Beyliği (1308–1426) sarayında gördüğü, havuzun kenarlarında ağızlarından su akıtan tunç aslan heykelleri (İbn Battuta, 2004: 422), İspanya-Endülüs Elhamra sarayında (5. Muhammed dönemi, 1354-1391) ağızlarından su akıtılan taş aslanları hatırlatır.

Figür 16 (üstte) : Aslan postundan başlığını giymiş Uygur savaşçı, Turfan-Orta Asya (Hsing, 2005: 39)

Figür 16 (orta ve altta) : Aslan postundan başlığını giymiş Uygur savaşçı büstü, yandan ve önden görünüşü Toqquz Sarai- Tumshuq (Dokuz Saray-Tumsuk-Orta Asya) (Hsing, 2005: 39)

Ünlü Rus şairi Puşkin 1829 yılında Rus ordusuyla Erzurum'a doğru yola çıkmış, yol boyunca rastladığı mezarlar ilgisini çekmişti. Puşkin, mezar taşlarında (Arap harfli) eski yazılar bulunduğunu, kılıç ve Türk damgaları işlendiğini kaydetmiştir (Kaynak, 1976: 229-341).

Edebiyatta Aslan ve Kaplanlar:

Türkistan Karahanlı sahasında Türkçe'nin baş eserlerinden, gerek Kaşgarlı Mahmud'un (1008-1105) Divan-i Lugat-it-Türk'ünde (Kaşgarlı, 1992) ve gerek Yusuf Has Hacib'in (1020-1075) Kutadgu Bilig'inde (Yusuf Has Hacib, 1988; Ata, 1993: 301-308) aslan ve kaplan betimlemelerinin çokluğu göze çarpar. "Dede Korkut-Korkut Ata" destanlarının, destansı doğa, insan ve hayvan (aslan-kaplan) öyküleri, Oğuz alp-erenlerle birlikte Türkistan'dan Azerbaycan'a oradan Anadolu'ya taşınıyordu (Özkartal, 2012: 58-71). Hacı Bektaş'ın çağdaşı Mevlâna da (1207-1273), aslan-kaplan betimlemelerine başvurur (Yaltkaya, 1934: 111-168). Sufi konulu eserlerdeki aslan-kaplan öykülerine önceki satırlarımızda değinmiştik.

Luristan Mezar Taşlarının Tarihlemesi

1974-2010 yılları arasında Kuzey Luristan mezarlarında araştırma yapan Danimarka Arkeolojik Keşif Heyeti üyesi D. Mortensen, bilinen en erken resimli göçebe mezar taşının 1794 tarihli olduğunu ve Holaylân vadisinde Kazabad mezarlığında bulunduğunu tespit etmiştir. Bahtiyari bölgesinden uzakta, kuzey Luristan'da araştırmalarını sürdüren Mortensen, aslan mezar taşlarından bahsetmez. Tarihi mezar taşlarında tespit ettiği son tarih ise 1935'tir (Mortensen&Mortensen, 2014).

İran-Türk-Kaçar hükümdarlık döneminin simgesi bayrak, madalyon ve paralarda (sikke) "üzerinde güneş doğan aslan-kaplan" olması (Treasures of the Aga Khan Museum: 2010: 235; Important Coins of the Islamic World catalogue no. 48,

Figür 17, 18, 19, 20 : İsveç elçisi Ralamb'ın albümünde kaplan-pars postlu Bayraktar, Yeniçeri, Baltacı ve aslana benzer bir hayvanla Samsoncu (Ralamb, 1657-58)

Figür 17: Bayraktar

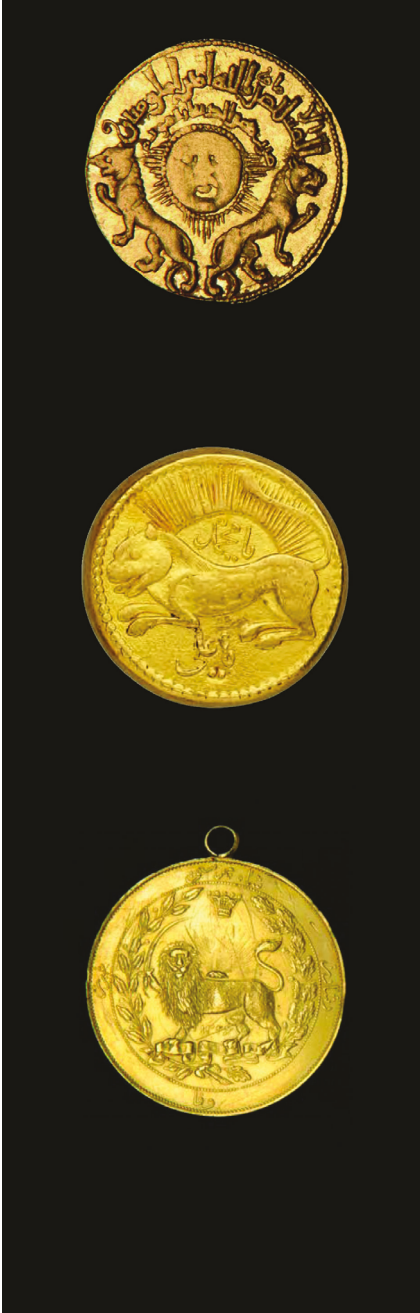
Figür 18: Baltacı

Figür 19: Yeniçeri

Figür 20: Samsoncu

2010: figure 67, 81) (bk. Figür: 21, 22, 23) ve İsveç elçisi Ralamb'ın çizdirdiği kıyafet albümünde de görüldüğü gibi (Ralamb, 1657-58) Osmanlı askeri teşkilatında kaplan-pars postlu ve tüfekli kadroların varlığı, aynı soydan iki ulus ve devlet arasındaki yoğun kültürel etkileşime kanıt olmalıdır. (bk. Figür: 17, 18, 19, 20) İki devletin temas noktasındaki Luristan'ın askeri elitinin aslan mezar taşları da, iki komşu ülke arasındaki kültürel iklimin bir yansıması olmalıdır (Bu konu "Hünkariler / Luristan Hünkarileri" başlığı altında ayrı bir yazı olarak ele alınacaktır).

Baznavid'e oldukça geç bir saatte ulaşmıştık. Bölgedeki diğer yerleşimleri ve mezarlıkları ziyaret edemeden Ali Guderz üzerinden Hemedan'a dönmek zorunda kaldık. Keşif yolculuğumuz Tebriz'den itibaren toplam 26 saati bulmuştu. Uykusuz geçen 26 saat... Bir gün sonraki Tahran'daki fuar açılışına yetişmeliydik. Kuşkusuz bölgede daha kapsamlı bir araştırma gereklidir.

Figür 21: Çift kaplan-parslı Anadolu Selçuklu Dinar'ı, 2. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi, 1237-1246 (-----, 2011. "Important Coins of the Islamic World" catalogue no. 48, 2010: figure 67)

Figür 22: Üzerinde güneş doğan aslan-kaplan, İran Kaçar-Türk, Ağa Muhammed Kaçar dönemi, 1794-1797, (-----, 'Treasures of the Aga Khan Museum, 2010: 235)

Figür 23: Elinde kılıç tutan ve sırtında güneş doğan aslan, İran Kaçar-Türk, Muhammed Ali Şah dönemi, 1907-1909, (-----, 2011. "Important Coins of the Islamic World" catalogue no. 48, figure 81)

Taş Aslanlar Vilâyetname'ye Nasıl Sızdılar...

“Ey iman edenler! Kendi dışınızdakileri sırdaş edinmeyin (Sırrı koruyun).

Çünkü onlar size fenalık etmekten asla geri durmazlar,
Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıkları) ise daha büyüktür.”

(Ali İmran:118)

Sufler, Kuran'ın mesajına yoğunlaşıyorlardı. Onlara göre, görünen (zahir) yazıların ötesinde, gizlenmiş bir hakikat (batın) vardı. Mevlâna bu konuda “Bazı insanlar henüz büyümekte olan çocuklara benzerler ve süt içerler; bunlar Kuran'ın zahiri-görünen anlamından zevk alan insanlardır. Fakat gerçek-hakikat erleri ise başka bir zevki bilirler ve Kuran'ın (mesajını) batını-içsel anlamını keşfederler” der (Schimmel, 2004: 216; Mevlana, Fihi Ma Fih, Fasıl 44). Sufler, Kuran'ın görünen anlamı ile yetinmeyi savunan ulemanın şimşeklerinin üzerlerine çekiyorlardı. Böwering, İslâmın ilk döneminde hapsedilen, sürgün edilen ve öldürülen suflerin bir listesini verir (Böwering, 2003: 361-384). Hapis, sürgün, ölüm tehditi altındaki suflerin, simgesel bir dile yönelmeleri kaçınılmazdı. Şems-i Tebrizi bu durumu “sözü ilim yolu ile söylerler, sırları da işaret yolu ile anlatırlar.” der (Tebrizi, 2009: 115). Sufi terminolojide her söz, sırrı-mesajı açıklayan başka bir söze işaret etti. Bizzat Hacı Bektaş-ı Veli, “Arifler katında her sözün üç önyüzü, bir ardılı vardır. Arifler, onlara sözün önyüzünü söylerler, utanılacak söz söylemezler” der (Hünkâr Hacı Bektaş Veli, 2007: 32). Şeyh Bedrettin ise “Kuran'ın açık ve gizli anlamı vardır. Gizli anlamının yedinci gizliliğe değin anlamları vardır” der ve cennet sözcüğünü ele alarak onun yedi anlamını açıklar. (Şeyh Bedrettin, 1995: 341)

Taşa çevrilen aslan heykellerini keşfetme yolculuğumuz, bir kez daha simgeler dünyasından yola çıkarak, taşa çevrilmiş bir aslanı aramanın, boşuna bir çaba olduğunu kanıtlamıştır. Simgeler dünyasında olan bir şeyi, ancak soyut-felsefi-simgesel bir düzlemde bulabilirdik.

Türk kültürü hakkında çok şey borçlu olduğumuz Roux'un eserlerinde aradığımız işaretleri bulmuş olmalıyız: “11. yüzyıla ait bir kayıp şahname yani krallar kitabı olan “Mâlikname/Melikname” adlı kitaptan aktarılan bilgiler sayesinde, Selçuklular'ın bize ulaşan adlarının yanında, bir Türk adı olan “Aslan-Arslan” adını da taşıdıklarını biliyoruz (Roux, 2008: 202-203). 13. yüzyıldan itibaren İslâm topraklarındaki kuşkusuz en dikkat çekici şekil, ileride eline bir kılıç tutuşturulacak olan bir aslanın sırtına yerleştirilmiş güneştir (Roux, 1994: 106) (İleride İran'ın arması halinde gelecek

olan şekil, İran İslâm Cumhuriyeti dönemine kadar -1979- bayrak ve sikkelerde varlığını sürdürmüştür. Anadolu Selçuklu sikkelerinde üzerinde güneş doğan aslanlı sikkeler için bk. Şahin, 2006: R:31-33. Ayrıca Semerkand Şir-dar medresesinde ve Hint-Türk- Babür devleti bayrağında da üzerinde güneş doğan aslan motifi bulunur bk. Figür: 11).

Oldukça sık rastlanan, kılıç ile aslanın bir arada bulunması olgusu, hem Kılıç Aslan adındaki ünlü kişilerin varlığı (Kılıç Aslan, Alp Aslan, Kara Aslan! A. K.) hem Moğolistan ve Sibirya kaya resimlerindeki görüntülerle desteklenmektedir (Örneğin, Turan taşına bk. A. 18, 3, sf.44). Güneş ile aslanın birleşmesi (bunun L. L O'da yetenekli şekilde gösterilmiş olmasına rağmen) astronomik kökenli değil, efsanevi kökenlidir (Roux, 1994: 106).

Osmanlı Türk İslâm mitolojisinde bir burç olarak kabul edilen “Güneş” aslanla, “Zühre-Venus” ise kaplanla özdeşleşmektedir (And, 2010: 354-356).

Kılıç, güce dayalı meşruiyetin kaynağıydı. Cengiz Han, Timur, Babür, Celâleddin Harezmşah örneklerinde de görüldüğü gibi hayatlarının bir döneminde yalnız ve çok zor durumda kalan kahramanlar, kılıçlarının güçleri ile büyük imparatorluklar kuruyorlardı.

Bilindiği gibi İran-Türk devleti Safeviler'den itibaren (1501-1726) kavramsallaşan resmi devlet inancı olan 12 İmamcı Şia inancına göre: İlk imam kabul edilen ve aslanla simgelenen Hz. Ali soyunun son imamı olan 12. imam Mehdi, gâyba (kayıp âleme) çekilmişti. Onun etrafında oluşturulan kurtuluş inancına göre Dünya adaletsizlikle dolduğunda, İmam Mehdi, gâyb âleminden dönecek ve atına binecek ve kılıcıyla dünyaya adaleti getirecektir. Bu inanç günümüzde İran Kum şehrinde halâ yaşatılmakta olup, binlerce kişi Mehdi'nin dönüşüne şahit olmak üzere Kum-Cemkâran'daki (Jâmkâran) büyük caminin avlusunda her hafta toplanmaktadır (Ekim 2007 A.K.). Türk-İslâm dünyasında Mehdi inancı hükümdarlara rol model olmuş. Atlarının üzerinde kılıç kuşanmış hükümdarlar ve kahramanlar, adalet vaat etmişlerdir. Roux'da, kılıçlar için Selçuklular döneminden bir açıklama getirmektedir. “Aynı şekilde, bir hükümdarın seçilmesi sırasında, aşağıdaki birkaç cümleye bakılırsa, seçilmiş bulunan kişinin kılıç üzerine yemin etmesi gerekiyordu: ‘Han’ın önüne bir kılıç koydular..’ Han dedi ki: ‘Benim buyruğum kılıcım olacaktır..’ ‘Kılıcı kuşandı, ve isminin Kılıç Aslan olacağını ilan etti’” (G.35, 21; G,43, kısım 32, G.34, 91; H.27, 62). Bu işlem kılıcı kutsallaştırmak için yapılan merasimlerin simgesi olmuştur. Nitekim

Osmanlılar'da kılıç kuşanması olayı, tahta çıkışın temel eylemi şeklinde sayılacaktır (Roux, 1994: 106 ve 192; Berkli, 2007: 67-80).

Selçuklular'dan itibaren “Tarihi Azerbaycan-İran” topraklarını “Aslan Şahlar” yönetiyordu. Elinde kılıç tutan aslan ruhlarının üzerlerinde güneşler doğuyordu. Selçuklu dönemi anıtsal mezar taşlarını ve anıtsal taş duvarlarını aslanlar-kaplanlar kaplamıştı (Öney, 1969; Çerezci, 2015; Figür: 12, 13, 14).

17. yüzyılın şafağında Hünkârî yazıcılar, Vilâyetname'yi kayda geçirirken, Türk-İslâm devletlerinin (Osmanlı-İran-Hint) sınırları 3 kıtayı kaplamıştı. Mimari eserler ve mimari eserleri süsleyen bezemeler göz kamaştırıcıydı. Muhteşem bir yüzyıldı.

Taş duvarlar ve taş duvarlara işlenmiş efsanevi aslanlar: taş duvarlara bağlanmış aslanlar... Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli veya Sultan İshak veya avatarları, taş duvarlarına binip, aslan ruhların sahiplerini karşılamaya hazırdılar.

“Okuyucuya not: Hacı Bektaş'ın Hacı Bektaş girişindeki aslanlı ve ceylânlı heykeline de değinmek gerekir. Bu heykel Hünkâr'ın “kutup (aktâb)” olmasını işaret eden yakın zamanlarda yapılmış bir yorum olmalıdır. Bu tür resimler, Hint-Cihannâme (Jahannâme) minyatürlerinde de izlediğimiz gibi “Kutup ile Ebedi-Sonsuz Barış'ın” birlikteliğini simgeler.”

Teşekkür:

Bu araştırma yazım için birçok kişiye teşekkür borçluyum. Öncelikle 15 yılını Hünkârîler (Ehl-i Haklar) arasında geçiren, ünlü Ehl-i Hak şairi “Bayrak Kuşçuoğlu” hakkında eser veren, konuyu fark etmemi sağlayan, bilgilerini benimle cömertçe paylaşan İran-Türkoloji profesörü Sayın Hüseyin Düzgün'e (Hüseyin Muhammedzade Sadıgh-Sıddık), Türkçe'ye kazandırdığı kapsamlı eseri “Rus Oryalistlere göre Ehl-i Haklar” kitabı ve kitabı anlaşılır kılan notları için Sayın Namıq Musalı'ya, “Hacı Bektaş Veli'nin Vilâyetname'sine göre Horasan'dan Rum'a izlediği yol” adlı çalışması için Sayın Esra Doğan'a, uzmanı olduğu “Vilâyetnameler” konusunda bilgilerini paylaştığı için Sayın Hamiye Duran'a, İran sahasında araştırmalarımın olan destekleriyle İranlı Türkolog Ali Rıza Sarrafi'ye, Emir Recebi'ye ve Ali Rıza Mukaddem'e, sikkeler konusunda bilgilerini paylaşan numismat Bora Etker'e, keşif yolculuğum sırasında her tür destek ve yardımda bulunan (adlarını hatırlayamadığım) İran'ın güzel insanlarına, özellikle Hemedanlılar'a ve her iki keşif yolculuğumda yanımda olan ve sonsuz merakı ile beni her daim teşvik eden eşim Engin Küçükçalka'ya teşekkürü borç bilirim.

- ABDURRAHMAN, Varis, “Tarihteki Efsanevi Turan Padişahı Alper Tunga Hakkında”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*. XXII-35. 1–8.
- AND, Metin (2010). *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası*. YKY Yay. 354-356.
- ARIK, Rüçhan, Arık, Oluş (2007). *Anadolu Toprağının Hazinesi; Çini*. İstanbul: Kale Grubu Yay. 372 (Konya Karatay Müzesi).
- ATA, Aysu, (1993). “Kutadgu Bilig Üzerinde Bir Düzenleme Denemesi: Kör mü? Kür mü?”. *A.Ü. DTCF Dergisi*. XI. 301-308.
- ATTAR, Feridüddin-i (2013). *Tezkiret-ul Evliya*. Çev. Mehmed Zahid Kotku. İstanbul: Bahar Yay., 73.
- BAHARNAZ, Mohammad Reza (2006). *Nomads, Migrating and Swallows*. Tahran: Gooya Books. 8.
- BALA, Mirza (1987). “Hemedan”. *İslam Ansiklopedisi*. Mili Eğitim Bakanlığı Yayını (Leyden baskısı). Cilt 5-1. 421.
- BERKLİ, Yunus (2007). “Mezartaşlarında Görülen Kılıç, Hançer, Ok-Yay ve Bayrak Motiflerinin Sembolik Anlamları”. *Ekev Akademi Dergisi*. Yıl. II Sayı. 31 (Bahar 2007). 67-80.
- BÖWERİNG, Gerhard (2003). “Zulme Uğrayan ve İlhâdla Suçlanan İlk Süfler”. Çev. Abdurrezzak Tek. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt. 12 Sayı:2. 361-384.
- BİÇER, Bekir (2006). *Firdensî Rumi ve Tarihçiliği*. Ankara: Tablet Yay. 141.
- BİLGE, Rifat (Kilisli) (1945). “İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Bâznâmeler”. *Türkiyat Mecmuası*. S. 7-8. 169-182.
- BRUÏNESSEN, Martin Van (1991). “Hacı Bektash, Soltan Sahak, Shah Mina Sahib, and various avatars of a running wall /Hacı Bektaş, Sultan Sahak, Şah Mina Sahib ve koşan duvarın farklı hikâyeleri”. *Turica*. XXI-XXIII. 55-69.
- Cibanname (Jabanname) Shab Jaban Hunting Deer with Trained Cheetabs* (ca. 1710). Rajasthan: Mevar.
- ÇEREZCİ, Özlem Oktay (2015). “Türk Sanatında Yırtıcı Dört Ayaklı Hayvan-Toynaklı Hayvan Mücadele Sahnesi Üzerine”. *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. S. 214. 65-92.
- DEMANT Mortensen, İ., Mortensen, P. (2014). “Luristan iv. The Origin of Nomadism”. *Encyclopædia Iranica*, online edition. available at <http://www.iranicaonline.org/articles/luristan-04-origin-nomadism> (accessed on 26 August 2014).
- DOĞAN, Esra (2010). “Hacı Bektaş Veli'nin Vilayetname'sine göre Horasan'dan Rum'a izlediği yol”. *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*. S. 4. 57-82.
- DURMUŞ, İlhami (2007). “Arkeolojik Kalıntı, Buluntu ve Yazılı Belgelere Göre Költüğün-Bilge Kağan Anıtları ve Bu anıtlardaki Türk Kültür Unsurları”. *Gazî Türkiyat*. 2007/1, 35-58.

- DURAN, Hamiye (1995). *Hacı Bektaş-ı Veli Velâyet-namesi ve Velâyet-name'de Geçen Keramet Motifleri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- DURAN, Hamiye (2007). *Velâyetname*. Alevi Bektaşî Klasikler 4. Diyanet Vakfı Yay.
- EBERHARD, Wolfram (1995). *Çin Tarihi*. Ankara: TTK.
- EHRMAN, Bart D. (2007). *İncil Nasıl Değiştirildi*. Çev. Özlem Toprak. İstanbul: Truva Yay.
- EKİM, Yunus (2006). *Pazırık Kurganları, Buluntuları ve Arkeolojik Açıldan Değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı (Tez) Ankara.
- ELİADE, Mircea (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. C. 2. Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Kabalıcı Yay.
- ESİN, Emel (2004). *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*. İstanbul: Kabalıcı Yay.
- EVLİYA ÇELEBİ (2006), *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi*, 1. ve 4. Kitap. Haz. R. Dankoff, S. A. Kahraman, Y. Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1958). *Hacı Bektaş Veli Vilâyet-Nâme*. İnkılap Kitapevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1941). *Yunus ile Aytık Paşa ve Yunusun Batıniligi*. İstanbul: Kenan Basımevi.
- GRANET, M. (1959). *Danses et légendes de la Chine ancienne*. Paris.
- GÜNER, Ahmet (2005). "El-İsfahani ve Büveyhiler (II)". *D.E.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. XXI. 57-75.
- HARVA, Uno. (1938). *Die religiösen Vorstellungen der Altaischen Völker*. Helsinki.
- HSING, I-TIEN (2005). *Heracles in the East: The Diffusion and Transformation of His Image in the Arts of Central*.
- HULVİ (1980). *Lemezat – Ağzıfatı*, C. I-II, Çev. M. Serhan Tayşi. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yay.
- HÜNKAR HACI BEKTAŞ-I VELİ (2007). *Makalat*. Haz. Ali Yılmaz, Ali Öztürk, Mehmet Akkuş. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yay.
- İBN BATUTA (2004). *İbn Batuta Seyahatnamesi*. Çev. A. Sait Aykut. İstanbul: YKY yay.
- İBNİ TAGRİBERDİ (2013). *En-Nücummu'z-Zabire*. Çev. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yay. İstanbul.
- JACKSON, A. V. Williams (1906). *Persia Past and Present*. Mac Millan & Co. public. London-New York. 159-162.
- KAŞGARLI, MAHMUD (1992). *Divani Lügat-it-Türk*, C. 1. Çev. Besim Atalay. Ankara: TTK.
- KAYNAK, İsmail (1976). "Erzurum Seyahatnamesinde Türkler ve Doğu Anadolu". *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. C. 22, S. 1. 229-241.
- KOSSAK, Steven (1997). *Indian Court Painting, 16.-19. Century*. New York: The Metropolitan Museum of Art, 96.

- KUSEYRİ (1978). *Tasavvufun İlkeleri*, C. I-II, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Tercüman Gazetesi Yay.
- KÜÇÜKKALFA, Ahmet (2011). *Şablar Sufiler Türkmenler*. İstanbul: Esas Yay. 154.
- MESUDİ (2004). *Muruc ez-Zebeb*, Çev. D. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge Yay.
- MİNORSKY Vladimir (1911). “Serencam Kitabının Tercümesi”. Çev. Namıq Musalı, *Rus Oryantalistlere göre Ebl-i Haklar*. İstanbul: Önsöz Yay. 195-282.
- OLIVER, Brendan-Forge, Lynch (2011). *Indian Miniature Paintings From the Lloyd Collection and Other Properties*. Catalogue J. P. Losty (Exhibition Catalogue). New York. 47-49 (Akbarname, yakl. 1560-1660).
- ÖGEL, Bahaeddin (1995). *Türk Mitolojisi*. C. 2. Ankara: TTK.
- ÖNEY, Gönül (1969). Anadolu’da Selçuk Geleneğinde Kuşlu, Çift Başlı Kartallı, Şahinli ve Arslanlı Mezar Taşları. *Vakıflar Dergisi*. VII, 283-312.
- ÖNEY, Gönül (1969). “Anadolu Selçuklu Mimarisinde Arslan Figürü”. *Anadolu Dergisi*. S. XIII, 3-67.
- ÖZKARTAL, Mehmet (2012). “Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabından Örnekler)”. *Milli Folklor*. Yıl 24. S. 94. 58-71.
- ÖZKUL, Aysenur (2008). *Tacül Arifin Ebbül Vefa'nın Menakıbı-İnceleme Metin*. Marmara Üniversitesi Tasavvuf Bilim Dalı (Tez), İstanbul.
- ÖZLÜ, Zeynel (2014). “Bir Bektaşî Babasının Terekesi: Haydar Baba İbni Halil bin Abdullah”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S. 71. 127-141.
- ÖZTELLİ, Cahit (1974). “Osmanlı Tarihine Adı Karışan Saz Şairi: Köroğlu”. *A,Ü. Türkoloji Dergisi*. S. 6. 121-136.
- RADLOFF, W. (Tarihsiz). *Proben der Volksliteratur der Türkischen Stämme Südsibiriens*, I-IX. St. Petersburg.
- RÅLAMB, Claes (1657-58). *Rålambska dräktboken (The Rålamb book of costumes)*. The National Library of Sweden.
- ROUX, J. Paul (1994). *Aksak Timur*. Çev. Ali Rıza Yalt. İstanbul: Milliyet Yay.
- ROUX, J. Paul (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. Çev. Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı Yay.
- ROUX, J. Paul (2008). *Türklerin Tarihi*. Çev. Aykut Kazancıgil, L. Arslan. İstanbul: Kabalcı Yay.
- SCHİMMELE, Anne Maria (2004). *İslamın Mistik Boyutları*. Çev. Ergun Kocabıyık. İstanbul: Kabalcı Yay.
- SULTAN VELED, (2001). *İbtidâ-name*. Çev. Abdülbaki Gölpinarlı. Konya.
- ŞAHİN, Mustafa Kemal (2006). “Aydın Müzesinde Bulunan Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Sikkeler”. *Sanat Tarihi Dergisi*. Sayı XV. 125-165 (Resim: 31,33).
- ŞEMSİ TEBRİZİ (2009). *Makalat*. Haz. Mehmet Nuri Gençosman. İstanbul: Ataç Yay.
- ŞEREF HAN (1971). *Şerefname-Kürt Tarihi*. C. 1. Çev. Mehmet Emin Bozarlan. İstanbul: Ant Yay.

- ŞEYH BEDRETTİN (1995). *Varidat*. Çev. İsmet Zeki Eyüboğlu. İstanbul: Der Yay.
- TANAVOLÍ, Perviz (2009). *Tombstones*. Tahran.
- YALTKAYA, M Şerefeddin (1934). “Mevlâna’da Türkçe Kelimeler ve Türkçe Şiirler”. *Türkiyat Mecmuası*. C. 4, 111-168.
- YAZICI, Tahsin (1998). “Hemedan”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. C.17, İstanbul, 183.
- YUSUF HAS HACİB (1988). *Kutadgu Bilig*, Çev. Reşit Rahmeti Arat. Ankara: TTK Yay.
- WELCH, Stuart Cary (1985). *India: Art and Culture (1300-1900)*. New York: The Metropolitan Museum.
- “Kubad Abad ‘Kristalin Çinileri’”. *Tarih Kültür Cam Koleksiyonları*. Paşabahçe Mağazaları.
- (1978) “Uçan (perende) derviş”. *The Metropolitan Museum of Art, Bulletin Autumn 1978*. 49.
- (2010). *Treasures of the Aga Khan Museum: Masterpieces of Islamic Art* (Exhibition Catalogue). Nicolai Verlag. Berlin. 235.
- (2015). *Triton XVIII In Conjunction with the 43rd Annual New York International Numismatic Convention January 6-7, 2015*. Waldorf-Astoria Hotel, 301 Park Avenue, New York (www.cngcoins.com).

Figür Listesi

- Figür 1: Uçan (perende) derviş, The Metropolitan Museum of Art, 1978: 49.
- Figür 2: Hemedan aslanı, Foto: Engin Küçükkalfa 2015.
- Figür 3: Baznavid Mezarlığı 2016, Foto: Engin Küçükkalfa.
- Figür 4: Ali Ekber köyü mezarlığında yakın tarihlerde yaptırılmış olan ve demir kafesle korunan aslan heykeli 2016 Foto: A.K. 2016.
- Figür 5: Baznavid Aslanı (Gövdede tüfek motifi) Foto: A.K. 2016.
- Figür 6: Baznavid Aslanı (Gövdede tüfekli süvari) Foto: A.K. 2016.
- Figür 7: Baznavid Aslanı Önden görünüş (Sırtta Arap harfli kitabe) Foto: A.K. 2016.
- Figür 8: İran Erdebil Kelhoran’da Safeviler’in atası Şeyh Cibril-Cebraîl’in (öl: 1358-59) türbesi ve giriş kemerinin her iki yanındaki pars tasvirleri (Küçükkalfa, 2011: 154).
- Figür 9: Ehlileştirilmiş Parslarla Av, (Kossak, 1997: 86) Cihannâme (Jahannâme) Shah Jahan Hunting Deer with Trained Cheetahs, Rajastan: Mevar, ca. 1710, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Figür 10: Ehlileştirilmiş Parslarla Avdan Dönüş, Detay (Oliver & Lynch, 2011: 47-49) Akbarnâme (Ekbernâme), yakl. 1560-1660.
- Figür 11: Semerkand, Şir-dar (aslanlı kapı) kemerin iki yanında, üzerinde güneş doğan kaplanlar.
- Figür 12 A: Konya Anadolu Selçukluları Sarayı duvarında aslanlı sahne (Başkan, 2014: 76-77).
- Figür 12 B: Anadolu Selçuklu Kubadabad Sarayı aslan-kaplan gövdeli sfenksler-grifonlar (Kubad Abad “Kristalin Çinileri”, Tarih Kültür Cam Koleksiyonları, Paşabahçe Mağazaları) Alt sağ köşedeki güneş motifi aslanla özdeştir.

Figür 13-14: Anadolu Selçuklu Kubadabad Sarayı (benekli) kaplan gövdeli sfenks-grifon Konya Karatay müzesi (Arık & Arık 2007: 372).

Figür 15: Hamse-i Nizami'de av sahnesi, İran National Müze, Tahran, Kızıl Sorguçlu Safevi Türkler'in parslarla yaptıkları av. (Küçükkalfa, 2011: 13) bir hayvanla Samsoncu.

Figür 16 (üstte) : Aslan postundan başlığını giymiş Uygur savaşçı, Turfan-Orta Asya (Hsing, 2005: 39).

Figür 16 (orta ve altta) : Aslan postundan başlığını giymiş Uygur savaşçı büstü, yandan ve önden görünüş Toqquz Sarai- Tumshuq (Dokuz Saray-Tumsuk-Orta.

Figür 17, 18, 19, 20: İsveç elçisi Ralamb'ın albümünde kaplan-pars postlu Bayraktar, Baltacıbaşı, Yeniçeri ve aslana benzer savaş ve avcı köpeği ile gezen güvenlikten sorumlu samsoncu (Rälamb, 1657-58).

Figür 21: Çift kaplan-parıslı Anadolu Selçuklu Dinar'ı, 2. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi, 1237-1246. (----, 2011. "Important Coins of the Islamic World" catalogue no. 48, 2010. figure 67)

Figür 22: Üzerinde güneş doğan aslan-kaplan, İran Kaçar-Türk, Ağa Muhammed Kaçar dönemi, 1794-1797. (----, Treasures of the Aga Khan Museum, 2010: 235)

Figür 23: Elinde kılıç tutan ve sırtında güneş doğan aslan, İran Kaçar-Türk, Muhammed Ali Şah dönemi, 1907-1909, (----, 2011. "Important Coins of the Islamic World" catalogue no. 48, figure 81).